

Kapitola 2

Šestá na hodinách

Slunečníky. Velké zahradní slunečníky, zřejmě z voděodolného materiálu.¹⁵ Přesně takové mají dnes na každé letní zahrádce. Přestože jsou na mapě černobílé, ve skutečnosti měly červenou barvu. Stály hned vedle oplocení, blízko kolejí. Cestující je z vagonů museli vidět. Pod podmínkou, že se dotlačili k jednomu okénku vagonu. Výraz „cestující“ není vhodný, stejně tak ani místo, na němž vystupovali. Nebylo to „nástupiště“, spíše rampa. A oni nevystupovali, nýbrž byli vyvlečeni nebo vyhnáni silou.

Slunečníky jsou tři. Dnes na turistických vyhledávacích nabízejících výlet do Egypta symbolizuje ikonka s takovýmito slunečníky letovisko. Díváte se na slunečník a už víte: Šarm aš-Šajch nebo Hurghada. Koupání, pití, diskotéky. Samé příjemné věci.

15 Deštníky u pивní zahrádky esesmanů jsou zakresleny do dvou map tábora, které jsou uloženy ve sbírkách Židovského historického institutu (Żydowski Instytut Historyczny, ŻIH): na Moszkově a Maňkově mapě (ŻIH 245/117) a na mapě anonymního autora (ŻIH 245/118). Naopak na mapě vyhotovené Stanisławem Konem (ŻIH 245/116) a na Olomuckého výkresech z roku 1945 (s přilepenými postavičkami vystřiženými z tisku) slunečníky a „bar pod širým nebem“ chybí.

Přesně takovéto slunečníky jsou zakresleny na mapě. Jedná se o trojz-
měrný plán tábora Treblinka II.¹⁶ Mapa vznikla hned po válce na základě svědectví
dvou vězňů. První – Moszek Laks, v táboře zvaný Mietek, do Treblinky přijel
22. září 1942 ze Suchedniowa. Po několika týdnech z tohoto transportu zůstal na
živu jenom on. Druhým byl Maniek Płatkiewicz, víme o něm málo.

Přestože Moszek i Maniek pracovali celé dny ve sklepě, kde loupali bram-
bory, měli dobré pozorovací schopnosti. Na jejich mapě (nakreslené Ołomuckým
v roce 1946) je v severovýchodním cípu tábora fotbalové hřiště. Nezapomněli,
že na bránách byly zavěšeny sítky, aby ukrajinští wachmani (určitě fanoušci
Dynamo Kyjev) nemuseli po každém gólu běhat za míčem. Nebo že obrněný
vůz stojící u *Wachstube* byl patrně tank, protože měl hlaveň. A vedle se nacházela
malá pumpa. Právě z ní esesmani čerpali vodu, než se na stolcích pod slunečníky
objevily nápoje. Protože pivo nebo víno se muselo nejprve objednat. Židovští
sluhové je nosili ze sklípku na druhé straně *Lagerstrasse*.

Takových maličkatých pump, jako je ta u slunečníků, je na mapě více. Mají
typicky zaoblené čerpadlo, jaké lze ještě spatřit v každé polské vesnici. Zajímavé,
jak asi esesmanům chutnala tamní voda? Jestli jim moc nechutnala, možná jim
pachuť vynahrazoval židovský umělec Salwe. Dělal jim společnost při pití a jídle.
Vystupoval hned vedle, před jejich barákem. Známe jeho repertoár. Například
víme, že operu *Cavalleria rusticana* zpíval na přání italsky.

Kromě řady budov (mezi nimi byly třídírnny, železniční budovy, obytné
domy, známý „lazaret“ a dvě plynové komory) Moszek a Maniek zaznamenali
také dlouhý plot z ostnatého drátu a pás protitankových ježků. Dále tuto obran-
nou linii doplňují věžičky. Vedle jedné z nich se nachází hlavní brána. Touto
branou do tábora vjížděly všechny vlaky.

Jimi bychom měli tento příběh začít.

Transporty. Oběti.

16 Plán tábora smrti v Treblince podle rekonstrukce bývalého vězně M. Lakse. Viz
BLUMENTAL, Nachman (ed.): *Dokumenty i materiały z czasów okupacji niemieckie
w Polsce. Díl 1: Obozy*. Łódź, 1946.

Všichni, než dojeli do Treblinky, ve vagonech strávili několik hodin (v nejlepším případě) až několik dní. Vždy v hrozném tláčenici, bez přístupu čerstvého vzduchu a vody. Ve smradu a dusnu.

Transporty probíhaly v tak hrůzostrašných podmínkách, že když na konci této cesty ukrajinští dozorcí otevírali vagony, často z nich nikdo nevycházel vlastními silami. Živí nemohli, mrtví se museli vynášet. Jako první přijížděly vlaky z Varšavy.

„Když se dveře otevřely, ti, kteří leželi polonazí, se chtěli přiobléci, ale každému se to v tom spěchu podařilo. Ukrajinci na rozkaz esesmanů vskočili do vagonů a tloukli holemi vlevo i vpravo, vyháněli lidi. Vyšli jsme unavení a vyčerpaní. Po mnohahodinové jízdě v temném vagonu nás slunce oslepilo,“¹⁷ vzpomínal Abram Jakub Krzepicki, jemuž se z Treblinky podařilo utéct. Svě svědectví diktoval novinářce a spisovatelce Rachel Auerbachové začátkem roku 1943. Dokument se dochoval, byl zakopán s dalšími texty ve známém Ringelblumově archivu.

Krzepicki vzpomínal, že se na rampě objevil kolem páté odpoledne.

Mladý Jehuda Weinstein z losického ghetta na nástupiště vystoupil uprostřed noci. A tehdy, jak si to přál Globocnik, pro něj nastal „konec světa“. Chlapec byl postřelen. Minutu předtím si všiml dvou mužů doprovázených esesmanem, kteří nesli kbelíky s vodou. Už dva nebo tři dny nic nepil, a proto musel mít neskutečnou žízeň. To se Němci nelíbilo.

„Odjistil zbraň a náhle jsem zjistil, že ležím tváří k zemi. Necítil jsem bolest, ale věděl jsem, že jsem postřelen. Slyšel jsem jako ve snu, že vedle mne kdosi leží a oplakává smrt svého otce. Byl jsem zesláblý, ale přesto při vědomí. Na pravé straně mé bílé košile se objevila krvavá skvrna,“¹⁸ popsal ve svých vzpomínkách. Přezil. Střela nebyla smrtelná. Němec ho však považoval za mrtvého a šel dál.

17 KRZEPICKI, Abram Jakub: *Człowiek uciekł z Treblinek...*, op. cit., s. 155.

18 WEINSTEIN, Eddie: *17 dni w Treblince*. Překlad Rafał Zubkowicz. Łosice, 2012, s. 35–36.

Další svědek, Chil Rajchman (transport z Lubartowa, Łęczné a Ostrowa Lubelského) přijel do Treblinky kolem půl páté ráno. O několik dní později přijel z českého Terezína Richard Glazar. Ten si zase zapamatoval, že bylo 15:30. Jankiel Wiernik, který se stane hlavním táborovým tesařem, vystoupil několik minut po šestnácté hodině. Jerzy Rajgrodzki, omámený cestou, vyšel na nástupiště na úsvitu. V jedné ruce držel ručku pětiletého syna a druhou rukou svíral drahocenné housle – „pravé Steinerovy, s nimiž jsem od dětství tvořil nerozlučnou dvojici,“¹⁹ napsal, protože chtěl být přesný.

Další svědci, kteří jsou v tomto vyprávění důležití, přijížděli nad ránem, uprostřed noci nebo v pravé poledne. Každý si ten okamžik přesně zapamatoval, protože poslední krok ve vagonu znamenal zároveň první v jejich novém životě. Zapamatovali si hodinu, protože ještě měli na rukách hodinky. A přesto se všichni zmýlili. Vystoupili na „nástupiště“ v šest hodin. Každý z nich. Do jednoho.

Přesně takový čas ukazovaly velké nádražní hodiny. Vždy a v kteroukoliv denní dobu. Není známo, jestli to mělo být šest ráno nebo šest odpoledne. Prostě šest – tak to ukazovaly sedmdesáticentimetrové ručičky. Byly nakreslené. Nádražní hodiny v Treblince nebyly hodinami, stejně tak Treblinka nebyla pracovním táborem. Židé tam nebyli „přesídlení“ a život, který byl darován jen hrstce, již nebude životem.

Ručičky fiktivních hodin byly prvkem naprosté mystifikace. Jejich tvůrci chtěli, aby díky nim stroj smrti pracoval bez větších obtíží.²⁰

Po výstupu z vagonů nejprve upoutala pozornost třímetrová tabule s nápisem „Stazion Ober-Majdan“. Záměrem jejích tvůrců bylo, aby působila uklidňujícím dojmem. Vedle ní se nacházely informace o přestupech. Směrem na Białystok a Vaūkavysk. Kromě toho zde byly další tabule a ukazatele cesty.

19 RAJGRODZKI, Jerzy: *Jedenaście miesięcy w obozie zagłady w Treblince*. In: *Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego*, leden–duben 1958, č. 25, s. 101.

20 Namalované hodiny, informace a také ukazatele cesty se na fiktivním nástupišti objevily teprve v období vánočních svátků roku 1942. Tehdy velitel Stangl vydal rozkaz vytvořit maketu stanice Treblinka.

A vývěsní štíty – jako např. „telegram“ nebo „telefon“. Podél rampy stálo několik dřevěných budov. V jedné z nich byla pokladna. To byla rovněž atrapa. Stejně jako bílé cedulky s černými nápisy „1. třída“, „2. třída“ a „3. třída“... Představovaly jen dekoraci. Naznačené dveře nikam nevedly. Stejně tak ani v okénku úschovny zavazadel nikdo nebyl. Čekárna nebyla čekárnou, ale skladem věcí, které začínaly měnit svého majitele. Vedle ní se nacházel jízdni řád. Kdo měl chvilku, mohl si všimnout časů odjezdů. Do Berlína, Vídně, Varšavy nebo do Grodna... Jenže odtud nikdy žádný vlak s cestujícími neodjel. Pak ty podivné pokyny v polštině a němčině. O koupeli, dezinfekci, penězích a špercích. Dokonce i zvláštní výzva pro Varšavany. Jak se mají chovat, aby nedělali nepořádek.

Vraťme se na rampu. Právě přijel transport.

První, co je slyšet po skřípotu otevíraných dveří, je křik.

Richard Glazar: „*Aussteigen, alle aussteigen, schneller!* Vystupovat, všechno vystupovat, rychleji, rychleji – těžší zavazadla nechte zatím na místě!“²¹

Chil Rajchman: Raus! Raus!

Samuel Willenberg: Schnell, schnell!

Ten křik, německy a ukrajinsky štěkané rozkazy u cestujících vyvolávají šok. Hned, okamžitě. Protože vůbec netuší, o co jde. Konsternace je naprosto pohlcuje. Totálně a hypnoticky. Dveře se s rámusem otevírají, musejí okamžitě vystoupit. Všechno se děje rychle, není čas se zorientovat. Na váhavé dopadají rány. Dozorci je bijí. Brutálně a účinně. Pažbami pušek. Jsou tady i esesmani, ti jednoduše střílejí. Jsou zde také Židé. Mají modré pásky. Drží smetáky, a jakmile skončí vykládka, vskočí do vagonů a začnou je zametat. Přímo pucovat. Není to vůbec jednoduché. Vnitřek je potřísněn fekáliemi, ve vagoněch leží mrtvolky. Na rampě zatím panuje chaos. Ženy svolávají ztracené děti, jsou slyšet rozkazy, křik a pláč. Střílí se čím dál víc. Ne pro výstrahu. Ne nad hlavami. Esesmani střílí do lidí. Začínají padat mrtví. Je jich čím dál víc. To vyvolává paniku, ale ta je – kupodivu! – velmi rychle potlačena. Prostě na ni není čas. Několik tisíc lidí

21 GLAZAR, Richard: *Treblinka, slovo jak z dětské říkanky*, op. cit., s. 16.

z dvaceti vagonů (tolik jich na rampě stojí) se vydává na pochod. Jsou hnáni na plac. Samuel Willenberg si zapamatoval, že po obou stranách stály další baráky. Plac není velký, od jednoho baráku ke druhému je to nějakých třicet metrů. Uprostřed pumpa. Běda tomu, kdo by se k ní i přes zákaz vrhl. Obvykle nestačil ani doběhnout a zabila ho kulka.

Na placu je velká tlačeniště, ženy mají okamžitě jít do baráku po levé straně. Pak se objevují další Židé, tentokrát s červenými páskami. Nařizují mužům sednout si na zem a sundat si boty. Rozdají jim krátké, ustrížené provázky, aby je svázali do páru. K Willenbergovi přistupuje nějaký mladý chlapec ve sportovní větrovce. Na krku má barevný šátek. Je vidět, že je tady už dlouho, protože tento zdánlivý chaos ovládá.

Je to velmi důležitý okamžik. Dá se říci, že přelomový v dalším Willenbergově životě. Ten zdejší mu nařídil, aby řekl, až přijde čas, že je zedník. Komu to má říct a proč? Kdo se ho bude na to ptát? Willenberg tomu vůbec nerozumí.

Stejně dezorientovaný je Richard Glazar. Už se svlékl. Stojí nahý v davu dalších nahých mužů a čeká, co bude dál. Rozhlíží se kolem. Za chvíli půjdou do sprch, ale on (tak si to zapamatoval) nemá zájem. Tolik cizích naháčů, hygienické podmínky budou jistě hrozné. Míjí ho esesman s lodičkou na hlavě. Zastavuje se a říká: „*Komm du auch – Pojď taky, oblékni se, rychle...*“²²

Glazar, neptaje se na nic, se v běhu obléká, ale musí odevzdat hodinky. Strhává také svou židovskou hvězdu našitou ještě v českém ghettu. Za okamžik stojí před vedoucím pracovní čety. Před vysokým chlapcem se žlutou páskou „Vorarbeiter“ a bičem v ruce. Ten také nemluví, jenom ječí. Štěká povely. Glazar z toho vrískotu nic nechápe. Domýšlí se však, že má třídit šatstvo. Teprve teď si všimá, že všude, kam oko dohlédne, se kupí velké hromady oblečení, zavazadel a ranců. Jsou toho hory, jako by z vlaku nevystoupilo několik tisíc, ale mnohem, mnohem víc cestujících. Willenberg si ty kufry zapamatuje až do konce života.

22 GLAZAR, Richard: *Treblinka, slovo jak z dětské říkanky*, op. cit., s. 17.

Bude se mu o nich zdát po několik desítek let. Je pro ně typické, že pozbyly svou funkci, neboť měly vylomené zámky. Přestaly být zavazadly.

Samuel Rajzman má ještě chvíli, může se dívat na ženy. Mizejí v baráku po levé straně. V nejhroší situaci jsou ženy s více dětmi. Pláčou únavou i hladem. Chtějí být blízko svých matek. A ty mají jen dvě ruce. Ukrajinci jim vytrhávají nejmladší děti. Dovolují jen držení jednoho dítěte za ruku. Silou vytržená mrňata, vrískající a vzdorující, mizela v náručí dozorců za další branou. Na placu vládla bolest a utrpení.

Jakmile už svlečený Rajzman stojí u vrátek do „šlauchu“, zpozoruje ho jeden známý. Je vidět, že je tu delší dobu, nehledí roztržitým zrakem, ale spíše z něj vyzařuje klid a sebekontrola. Přivádí esesmana. Němec pokyvuje hlavou. Rajzman se může obléct. Samozřejmě ne do svých šatů. Ty už nemá, někdo je ukradl a v běhu zanesl na jednu z několika desítek hromad.

„Vzal jsem z hromady první, které mi padly pod ruku. Kamarádi později našli mé dokumenty a předali mi je. Byl jsem jediný, kdo si uchoval dokumenty, fotografii manželky a dítěte, starý polský občanský průkaz. Později jsem je zkopíroval, aby mi je nikdo nevzal.“²³

Další svědek, Zenon Gołaszewski, stál okamžik jako opařený. Stačil si už vyzout jednu botu. V tu chvíli k němu přistoupil nějaký esesman. Byl elegantní – tolik si Gołaszewski stačil všimnout. Hned nato si o něm názor upravil. Protože ten se rozmáchl a přetáhl ho bičem. Nepopsatelná bolest. Bič dokázal ve vycvičené ruce proseknout košili, napnutou kůži a zatít se do těla jako ostří.

Dezorientovaný Gołaszewski nadále stál, proto dostal ještě jednou. Protože ani podruhé nereagoval, jednoduše nevěděl, co má dělat, nikdy předtím nebyl bit, Němec se zastavil. Teď byl vyveden z míry on.

„Proč se nesvlékáš?“ zeptal se.

„Protože jiný esesman mi nařídil tady zůstat.“

23 RAJZMAN, Samuel: *Můj pobyt w Treblince*. In: *Dokumenty i materiały z czasów okupacji*, op. cit., s. 183.

„A kdo jsi?“

„Zámečnick.“

„Posbírej šatstvo, budeš ho třídit.“²⁴

Abram Krzepicki se rovněž ocitl na placu. Jiné východisko nebylo. Stačil si všimnout řádu sepsaného na dvou velkých tabulích. Upoutalo ho, že hned po koupeli mu budou jeho věci a peníze vráceny. Neměl však čas o nápisu přemýšlet, protože se zjevil esesman.

Stanul na vyvýšeném místě a začal mluvit. Jeho hlas byl klidný a zpráva dokonce vtipná: „*Habt keine Angst* (Nebojte se), každou chvíli opakoval: *Euch wird gar nichts geschehen* (Nic se vám nestane). Ty mrtvoly v tom baráku, balamutil, nám přivezli. Ti lidé se udusili ve vagonech vlivem nedostatku vzduchu. My za to nemůžeme. Tady se bude s každým zacházet dobře. Každý bude zaměstnán ve svém oboru: krejčí v krejčovských dílnách, stolaři ve stolařství, ševci jako ševci. Každý dostane práci a chléb. Někteří začali udávat své profese. Osmělí popošli blíže a Němec se široce a vlídně smál, kontroloval jejich svaly, poklepával po zádech: *Ja, ja, es ist gut! Bist kräftig.* (Ano, ano, to je dobře. Jsi silný.) Rozléhal se potlesk.“²⁵

Podívejme se ještě jednou na Maňkovu a Moszkovu mapu. Oceňme symetrii řešení, rozdělení prostoru, pořádek a harmonii. Víme-li, co mapa znázorňuje, co se v Treblince dělo, lze říci, že výkres představuje něco na způsob ideálního města. Esesmanská citta ideale. Její ďábelská verze.

Myšlenku takového „ideálního města“ patrně jako první formuloval Hippokratés. Italové ji uvedli do praxe v době renesance. Takové město, dle předpokladu návrhu, bylo nejlepší vybudovat „najednou“ a zohlednit v něm všechno, co je nutné pro fungování v dokonalém pořádku. V ideálním městě má být život pohodlný, efektivní a estetický. Všechno do sebe má zapadat, souznít a směřovat k cíli. Usnadňovat realizaci mise.

24 GOŁASZEWSKI, Zenon: *Wydałem tajemnicę Treblinki*. In: *Za wolność i Lud*. č. 9, 1.–15. května 1964.

25 KRZEPICKI, Abram Jakub: *Człowiek uciekł z Treblinek...*, op. cit., s. 156.

Jaký byl cíl Treblinky? Jakou misi měl tábor vykonat?

V prostoru něco přes dvacet hektarů se mělo zavraždit co nejrychleji co nejvíce lidí. Kolik přesně?

Po válce polští prokurátoři počítali následovně: Trval-li pravidelný provoz transportů od 23. července do 20. prosince 1942, pak po sváteční přestávce od 15. ledna do 15. května 1943 a poněkud volnějším tempem od května do října, znamená to, že celkem do Treblinky přijelo sedm tisíc osm set padesát čtyři vagonů. V každém z nich bylo sto padesát až dvě stě lidí. Celkově dostaneme součet v rozmezí osm set až osm set padesát tisíc lidí.

To byl ten úkol. Na ploše menší, než má Národní stadion ve Varšavě, měl být vyvražděn téměř milion lidí. Podarilo se.